

ӘОЖ 070.15 (574)

Г.С. Сұлтанбаева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

E-mail: sultanbaeva_g2@mail.ru

Гуманитарлық технологиялардың интеллектуалды қоғам азаматын қалыптастырудағы маңызы

Аңдатпа. Мақала авторы елдің интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруда гуманитарлық технологиялардың рөлін қарастырады. Мақала ҚР БҒМ «Елдің интеллектуалды әлеуеті» бағдарламасының 1899/ГҚ2 «Интеллектуалды қоғам азаматының қоғамдық санасын қалыптастырудағы гуманитарлық технологияларды әзірлеу» тақырыбы бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстары аясында ұсынылды. Мақала ҚР Білім және ғылым министрлігі гранттық қаржыландыру 1899/ГҚ2 «Интеллектуалды қоғам азаматының қоғамдық санасын қалыптастырудағы гуманитарлық технологияларды әзірлеу» жобасы аясында орындалған жұмыстар материалдары бойынша дайындалды.

Түйін сөздер: интеллектуалды қоғам, интеллектуалды ұлт, интеллектуалдық әлеует, гуманитарлық технология, ұлттың интеллектуалды капиталы, мәдени құндылықтар, ұлттық интеллект.

Біз өмір сүріп отырған қоғам жаңа талаптар мен міндеттерді ұсынууда. Оның басты себебі неде? Ақпарат немесе білім қоғамы ғылым мен технологияны, сондай-ақ олардың қоғаммен байланысын мүлдем жаңа арнаға бұрды. Ғылыми-техникалық жетістіктердің жылдам қарқын алуы азаматтардың қоғамдық болмысы мен қоғамдық санасын өзгертті, жаңа құндылықтар пайда болды.

Қазіргі заманғы ғылым жаңа технологияларды өндірумен қатар, қоғамның рухани құндылықтарына бағытталған жаңа саланы – гуманитарлық технология саласын дүниеге әкелді. Бүгінде гуманитарлық ғылымдардың жаһандық үндеулер алдында шоғырлануы оларға пәнаралық сипат берумен қатар, қоғамның рухани-гуманитарлық, этно-мәдени, философиялық-дүниетанымдық салаларын біріктіре, бір арнаға тоғыстыра бастады. Гуманитарлық ғылымға деген жаңа көзқарас құндылықтар проблемасына қайта оралуға, гуманитарлық ілімнің өзегіне айналуға негіз болды.

Ғылымның жаңа саласы ретінде, жаратылыстану технологиясына жаңа мән беретін ерекше

сала – гуманитарлық технология (ГТ). Өйткені заманауи технология, озық технология күн санап адамға, адам өмірін өзгерте отырып жақындап келеді. Сондықтан да адамға бағытталған технологияны гуманитарлық деп атауға толық негіз бар. Сондай-ақ «гуманитарлық» сөзі екі мағынада қолданылады: біріншісі гуманитарлық ғылымға, білімге; екіншісі адамға бағытталуы мағынасында қолданылуы. ГТ үшін оның қос мағынасы да тән.

Гуманитарлық құндылықтарға құрылған интеллектуалдық әлеует қалыптастыру бағытындағы іргелі және қолданбалы зерттеулердің әлемдік тәжірибесі көрсеткендей, ғылыми қауымдастық алдына мынадай мәселелерді:

– синтергетикалық және жаңа институционализм әдістері арқылы интеллектуалды азамат концепциясын синтездеуді;

– гуманитарлық құралдардың мақсатты топтарға әсер етуі, шешім қабылдау процесіне адамның қатысу рөлінің артуын; сондай-ақ гуманитарлық технологиялардың даму және прогрессивті өркендеу құралы ретінде танылуын;

– гуманитарлық технологиялардың орындалуын бағалау алгоритмі арқылы талдамалық,

ақпараттық, ұйымдастыру жұмыстарын жүргізу қажеттігін;

– гуманитарлық технологиялардың сенімге құрылуы, адам мен қоғам арасындағы нақты изоморфизмнің (жауапкершілікке қабілеттілік) қалыптасуын күн тәртібіне қойды.

Әлем елдерінің алдында тұрған проблеманың өзі де қоғамның рухани әлеуетін арттыру болып отыр десек жаңылмас едік. Өйткені адамның әлеуметтік қажетіне жараған озық технологиялар заманы белгілі бір деңгейде, яғни адамзаттың рухани құлдырауына, танымдық тоқырауына әкелген болатын.

Бүгінде әлемнің көптеген елдерінде бұл бағытта бас қосқан ғалымдар түрлі бағыттарда мәселені шешуге атсалысуда. Мәселен, АҚШ-тың Гарвард университетінде гуманитарлық бастамалар бағытында, сондай-ақ Катар мемлекетінде гуманитарлық ғылымдарға байланысты зерттеулер кешенді түрде жүргізілуде. Осы елдегі гуманитарлық зерттеулер базасы дүниежүзі бойынша алдыңғы қатарлы ақпараттар қорына ие. Жоба аясында зерттеу траекториясы дүниежүзінің 191 елін қамтиды. Зерттеу негізінде таяу арадағы гуманитарлық сипаттағы қауіп-қатерді ескертуге арналған Дағдарыс картасы жасалды. Ол жобаның мақсаты соңғы технологиялық жетістіктердің адам өміріне ықпалын анықтау және дағдарыс жағдайларында технологиялық жетістіктерді мүмкіндігінше тиімді пайдалану жолдарын зерттейді.

Әлем назарындағы табысты жобалардың бірі осы Катар еліндегі: «Ілімге, білімге және оны игеруге деген ықылас барлық мүмкіндіктерге жол ашады» деген қағида негізінде жұмыс істейтін инновация және Білім беру саммиті аясындағы зерттеулерді атауға болады.

Әлемнің Судан, Гаити, Либия, Сомали, Сирия сияқты елдерінде аталмыш жоба бағытындағы зерттеулер тәжірибесі бар. Бұл жобалардың барлығы да төтенше жағдайларда және қақтығыс жағдайларында гуманитарлық сипаттағы жаңа технологияларды қолдану жолдарын зерттейді. Сондай-ақ бұл салада әлемнің ғылыми қауымдастығының басын қосқан Женева, Вашингтонда өткен халықаралық конференцияларды атауға болады.

Біз үшін ізгілікке құрылған ілім мен білімді ту еткен шығыстық Катар тәжірибесі лайықты. Дегенмен қаржылық-экономикалық, әлеуметтік-саяси тұрғысынан алғанда қатарлық

тәжірибені тұтастай елімізге көшіре алмаймыз. Әмірлік резиденциясында университеттердің университетін салып, ең озық ойлы ғалымдарды жинап, ізгі қоғам құру жолында батыл әрекет еткен қатарлық идея қай елді болмасын ойландырарлық реформа.

Иә, әлемдік тәжірибеде ел экономикасын интеллектуалды инвестиция арқылы дамыту өзін-өзі дәлелдеп берді деуге толық негіз бар. Адамның интеллектуалды әлеуетін инвестиция ретінде қарастыру ғасырдың үздік теориясы. Атақты ғалым Гэри Бэкер осы саладағы ғылыми еңбегі үшін экономика бойынша Нобель сыйлығының иегері атанды.

Соңғы жылдары Қазақстан қоғамының интеллектуалдық әлеуетінің дамуы және өзекті проблемалары зерттеліп, талдау жүргізіле бастады. Қазақстандағы гуманитарлық құндылықтардың заманауи қағидаларын талдау, қажетін қабылдау, құндылығын сақтау, дәстүрін жалғастыру – жаңа заманның, өрлеуге бет бұрған қазақ елінің басты мақсаты, айқын мұраты.

Ақпараттық қоғам немесе индустриалдық қоғамның дамуын тереңірек зерделеуде өзге елдердің тәжірибесіне сүйенеріміз анық. Дегенмен өзіміздің ұлттық ерекшелігіміз бен болмысымыз, ұлттық интеллектіміз бен әлеуетімізді тек өзіміз құраймыз, өзіміз жасаймыз және ол тек бізге керек.

Сол үшін мынадай сұрақтарға жауап іздеу қажет: ақпарат – интеллектуалдық құндылықты жасаушы күш болғандықтан әлемдік ақпараттық бәсекелестік қаншалықты қолжетімді және ол қалай өзгеруде, ол интеллектуалды қоғамды айқындаушы фактор ретінде жаһандану үдерісіне қалай ықпал етуде, алдыңғы қатарлы ел ретінде дамыған мемлекеттердің қандай басымдықтары бар, олардың осы мақсатта қолданып отырған қоғамдық құралдары қандай, ол ел дамуына қалай әсер етуде.

Адамның интеллектуалды әлеуетін инвестиция ретінде қарастыру үшін де бізге сол адамды интеллектуалды азамат ретінде қалыптастыру керек және оның интеллектуал болып өсуі үшін де салым салу керек. Салым дегеніміз – сол азаматтың зерделі де сергек, зерек те зиялы болып өсіп, қалыптасуына қажет қаржылық-материалдық, рухани-мәдени, өнегелі-тәрбиелік органы жасай білу. Сонда ғана қоғамға интеллектуалды азамат өз тарапынан қарымын қайтара еңбек етеді. Бұл тұрғыда біздің әлеуетіміз

қаншалықты деп сұрамастан бізді басқалар атап көрсетіп, нысана етерліктей қашан жоғары деңгейде дамимыз деген сұрақтың жауабына жетуіміз керек.

Мұның өзін таяуда Елбасы бағдарламалық мақаласында нақтылап берді: «Шындықты мойындайық: болашақта ХХІ ғасырда тек еңбек қана барлық қазақстандықтардың әлауқатқа және жаңа өмір сапасына қол жеткізуін қамтамасыз ете алады».

Қазақстан ғылымында адам капиталының дамуы мен интеллектуалды қоғам әлеуетін арттыруға арналған гуманитарлық технология саласы бойынша зерттеулер жүргізіле бастауы бұл мәселеге жаңа дем беріп отырғаны рас. Және де елімізде ұлттың интеллектуалдық капиталы қалыптасуына бағытталған мемлекеттік реформалардың тиімді жүзеге асуына қатысты гуманитарлық базис әзірленуіне, сараптама-лар жүргізілуіне ықпал етерлік ғылыми орта қалыптастыратыны тағы бар.

Елбасы қолдауымен іске асқан зияткерлік мектептері мен Назарбаев университетінің құрылуы осы саладағы зерттеулерді жүргізудің балама құрылымдары болып табылады. Гуманитарлық технологияларды Қазақстанда интеллектуалды азамат әлеуетін арттыратын инвестиция капиталына айналдыру таяу болашақтың перспективалық мақсатта қолға алынуы құптарлық жайт.

Батыс ғалымдары болашақта ұлттар, халықтар жойылып, жер бетінде жаһандық азамат деген бір ғана ұғым қалады деген ойларын тәптіштеп, арнайы департамент ашып, зерттеулерін ұсынғанына куә болдым. Бұл меніңше, жаһандану ұғымын бетке ұстап, астамшылық саясат жүргізуді көздеу деп түйдім. Сонда интеллектісі жоғары азамат өзінің ұлттық түбірінен, халықтық дәстүрінен ада болуы керек пе? Жоқ. Тағы да жоқ деп жауап бергім келер еді. Себебі біз айтып отырған интеллект-азамат ұлттық тамырынан нәр алып, ұлттық тектіліктен қорек жиуы тиіс. Сонда ғана ол заманауи құндылықтардың озығын пайдалана отырып, елінің дамуына, халқының өркендеуіне себін тигізерлік азамат болады.

Дәл қазіргі күнде ғылыми ортада интеллектуалды азамат концепциясын жасау түрліше талқыға түсіп отыр. Интеллектуалды азамат кім, ол қандай болуы тиіс дегенде тағы да гуманитарлық ілімге келіп тірелеміз.

Гуманитарлық құралдар арқылы тұрғындардың шешім қабылдау процесіне қатысуын, әлеуметтік-саяси белсендігін арттыру, сондай-ақ гуманитарлық технологиялардың өркендеу құралы ретінде пайдалану сияқты міндеттер жүктейді. Бастысы – гуманитарлық құралдардың сенімге құрылуы тиіс. Яғни адам мен қоғам арасындағы сенім азаматтардың жауапкершілікті түсіне, орындай білуінен.

Қазақстандық қоғамдық-саяси ғылым саласында гуманитарлық технологиялар саласын зерттеудің әлсіз жағы басымырақ. Өйткені бізде бұл ғылым саласы жайлы әлі жалпы түсінік қалыптасып үлгермеген. Зерттеу жағынан кенже ғылым болып табылады. Оның үстіне бізде гуманитарлық технология саласында интеллектуалдық ұлт қалыптастыруға бағытталған гуманитарлық құралдарды басқаруда кешенді зерттеу орталықтары, зертханалары жоқ.

Әлемнің дамыған елдерінің тәжірибесі көрсеткендей, интеллектуалдық капиталға, адам инвестициясын арттыруға ұзақ мерзімді жұмыс істейтін Катар саммиті, Дағдарыс картасы сияқты форматтардағы жобалар жетіспейді. Сондай-ақ шетелдік тәжірибеге сүйене отырып, табысты жобаларды ұлттық нарыққа лайықтау, осы саланы дамытатын инновациялық идеяларды өмірге асыратын ғылыми әзірлемелер жетіспейді.

Гуманитарлық сипаттағы құралдарды пайдалана отырып, жаңа технологияның негізінде ақпараттық деректер мен қорлар мен базаларды әзірлеу, халықтық сипатта қолжетімді ету мемлекет қолдауымен, ғылыми қауымдастықтың орындайтын міндеті.

Ұлттың интеллектуалды капиталын қалыптастыру тікелей мемлекеттің міндетінде. Билік тарапынан идеология мәжбүрлеу мақсатында емес азаматтардың ерікті де еркін таңдауына, шешім қабылдауына мүмкіндік неғұрлым сеніммен берілсе, азаматтарымыз да соғұрлым жауапкершілікті қабылдай алатындай сеніммен жауап қайтарған жағдайда парасатты қоғам орнағаны. Бұл бағытта бизнес орта өкілдерін белгілі бір ізгілікті, руханиятты, мәдени жобаларға меценат, филантроп ретінде тарту тәжірибесі әлем елдерінде дәстүрлі орын алғаны белгілі. Дегенмен бұл кешенді де тұрақты, ауқымды да бұқаралық сипат алмайтынын ескерсек жағдай түсінікті. Сол үшін де

парасатты да ізгілікті, руханиятты да өркендетті қоғам қалыптастыру жолында мемлекеттік механизмдер мен билік қамқорлығы қажет.

«Мәдениет, ақыр соңында, қазіргі заманғы еңбек адамына қарай бетбұрыс жасауы тиіс», – деген болатын Елбасы бағдарламалық мақаласында. Қазақ қоғамында парасаты жоғары азамат қалыптастыру жаңа қоғамға қадам басу дегенмен тең. Жалпыға ортақ еңбек қоғамына апаратын да осындай азаматтар.

Интеллектуалды азаматтың әлеуетін арттыру жаңа ілім мен біліммен толығады. Сондықтан да интеллектуалды қоғамның басты қоры – білім. Білімсіз қоғам – қараңғы қоғам. Біз үшін білім жаңа ұғымға, жаңа мәнге ие болып отыр. Ақпарат қоғамы – білім қоғамы. Сондықтан бұл бағытта кешенді түрде озық технологияларды тиімді пайдалана отырып, бұқаралық ақпараттық науқандар мен руханиятты, ізгілікті шараларды ұзақ мерзімді жүргізу басты стратегиялық мақсат болуы қажет. Оны орындау әлеуметтік топтардың, тұрғындардың ерекшеліктеріне қарай жүргізу бұқарамен жұмыс жөніндегі PR-технологтардың міндеті.

Адамның интеллектуалды әлеуетін инвестиция ретінде қарастыру үшін де бізге сол адамды интеллектуалды азамат ретінде қалыптастыру керек және оның интеллектуал болып өсуі үшін де салым салу керек. Салым – дегеніміз сол азаматтың зерделі де сергек, зерек те зиялы болып өсіп, қалыптасуына қажет қаржылық-материалдық, рухани-мәдени, өнегелі-тәрбиелік органы жасай білу. Сонда ғана қоғамға интеллектуалды азамат өз тарапынан қарымын қайтара еңбек етеді. Бұл тұрғыда біздің әлеуетіміз қаншалықты деп сұрамастан бізді басқалар атап көрсетіп, нысана етерліктей қашан жоғары деңгейде дамимыз деген сұрақтың жауабына жетуіміз керек.

Ғылыми зерттеулерде адамның интеллектуалды әлеуетін инвестиция ретінде қарастыруға болатынын дәлелдейді. Мысалы, атақты ғалым Гэри Беккер өз еңбегі үшін экономика саласындағы Нобель сыйлығының иегері атанған. Беккердің пікірінше, экономикалық тәсіл адам мінез-құлқын түсінуде, айқындауда тұтас жүйені қажет етеді. Бұл бағытта зерттеу жүргізген ғалымдардың бірнеше буын өкілдері талай сәтсіздікке ұшыраған болатын. Беккердің есептеуі бойынша, АҚШ-та адам капиталы инвестициясы құнды қағаздар инвестициясына қарағанда бірнеше есе артық пайда әкеледі.

Беккер өз талдауларында адамның даралығы, төзімділігі сияқты рационалды, мақсатты мінез-құлқынан бастап басқа да әлеуметтік пәндерге қатысты адам өмірінің түрлі аспектілеріне қатысты түсініктерді қарастырды. Ғалымның әзірлеп, ұсынған моделі осы саладағы зерттеулердің негізін құрады.

Адам капиталы – әрбір тұлғаға тән білім, дағды, әрекет, ынта саналады. Оған салынатын инвестиция қатарына білім жетілдіру, кәсіби тәжірибе арттыру, денсаулық сақтау, географиялық ұтқырлық, ақпарат іздестіру жатады.

Зерттеушінің алғашқы ұсынатыны білімнен қайтатын экономикалық нәтижені бағалау саналады.

Беккер – алғаш рет білімнің экономикалық тиімділігіне статистикалық есеп жүргізген ғалым. Жоғары білім алғандардың өмірлік табысын анықтауда олардың табысынан кәсіби білім алғандардың өмірлік табысы, олардан орта білім алғандардың өмірлік табысы азайтылды. Білімге кеткен шығынмен қатар (оқу ақысы, жатақхана, т.б.), оқу жылдарында білім алушы ала алмаған, «жіберіп алған жалақы» қоса қарастырылады. Шын мәнінде, мұндай қолға тимеген жалақы білім алушының білімге кеткен уақытының құндылығымен, білімге кеткен шығынмен өлшенеді әрі оны пайдалану жинақталған балама қаржы болып табылады. Оқуға кеткен салымды кіріс жинағы ретінде қарастырған Беккер оның қайтарымын жылдық табыстың 12-14%-ы деп санайды. Ғалымның білімге кеткен шығыннан қайтатын кіріс жолын есептеуі адам капиталын қоғамдағы басты интеллектуалды қор және сарқылмас инвестиция ретінде қарыстыруға мүмкіндік берді. Және бұл еңбек ғалымға Нобель сыйлығын әперген болатын.

Жаһандық әлемнің Қазақстан қоғамына ықпалы, берері мен алары бары рас. Дегенмен елдің әлеуетінің артуы адам капиталын дамытуға тікелей қатысты екендігін түсіну, түйсіну, қабылдау, орындау – бүгінгінің басты міндеті.

Соңғы жылдары елімізде интеллектуалдық әлеуеттің дамуы және өзекті проблемалары халықаралық деңгейде зерттеліп, талдау жүргізіле бастады. Қазақстандағы гуманитарлық құндылықтардың заманауи концептілерін талдау үшін аталған зерттеулер маңызды.

Әлемнің озық ойлы ғалымдары бұл бағытта кешенді зерттеулер жүргізіп, аталмыш мәселеге қатысты ортақ ойларын ғылыми қауымдастыққа ұсынды. Мәселен, Вернер Клемент, Герхард Хам-

мерер, Карл Шварц, Ахмед Бонфор, Лейф Эдвинсон, Кен Фарр, Ричард Лорд, Лэрри Вольфенбаргер, Аврора Тейксейра сияқты зерттеушілер еңбектерінде адам капиталын интеллектуалды инвестиция ретінде қарастырады. Олар білім қоғамында адам капиталы мен материалдық емес: білім, ғылым, идея сияқты құндылықтарға өте үлкен ерекше көңіл бөліп, оның мәні мен құны жыл санап артып отырғанын дәлелдейді. Көптеген еңбектерде адам капиталына салынған инвестиция ұзақ мерзімді қажет етсе де, тұрақты дамудың негізі, бірден бір кепілі ретінде қарастырылады.

Сондықтан қазіргі кезде аталмыш мәселе теориялық тұрғыда қарастырылып қоймастан, оның ғылыми негізін қалау күн тәртібіндегі өзекті мәселе екендігін ғалымдар баса айтады. Атап өтсек, В. Клемент, Г. Хаммерер және К. Шварцтың «Intangible Investment from an Evolutionary Perspective», А. Бонфор мен Л. Эдвинсонның «Қоғамға арналған интеллектуалды капитал: ұлттар, аймақтар және қалалар», К. Фарр, Р. Лорд, Л. Вольфенбаргердің «Экономикалық бостандық, баяси бостандық және экономикалық тұрақтылық: себеп-салдарлық талдау», А. Тейксейраның «Адам капиталының фирма қызметімен байланысы: теориялық және эмпирикалық талдау» атты еңбектерінде бұл мәселе ғылыми талданады. Аталған зерттеулерде өсу немесе даму теориясы эволюциялық теория ретінде қарастырылады, интеллектуалды капитал (интанджибл), яғни материалдық емес сала деп аталатын терминдерді кеңінен талдап, сипаттайды.

Интанджибл Инвестмент – материалдық емес салаға инвестиция салу мағынасын білдіретін термин. Қазіргі уақытта ғылыми қауымдастық жиі талқылайтын, көпке танымал теория. Сондықтан аталмыш мәселенің теориялық негізін қалау маңызды. Теориялық тұрғыда ұсынылған мәселелердің бірі – материалдық емес саланы инвестициялау эволюциясы. Неміс ғалымдары В. Клемент, Г. Хаммерер және К. Шварц материалдық емес саланы инвестициялау теориясын жан-жақты талдап, бұл бағыттағы зерттеулерге, ғылыми мектептерге, оның терминологиясы мен әдістеріне т.с.с. сипаттама береді [1].

Материалдық емес салаларды қаржыландыру мәселесі әлемнің озық елдерінде басты орында тұрады. Аталған мәселе француз ғалымы А. Бонфор мен швейцариялық ғалым Л. Эдвинсонның «Қоғамға арналған интеллектуалды капитал:

ұлттар, аймақтар және қалалар» еңбегінде кеңінен талданады. Материалдық емес салаға инвестиция салудың маңызын, қажеттігін баяндаған авторлар, оның қоғам дамуына әсерін ерекше атап өтеді [2].

Материалдық емес құндылықтарды дамыту саясатын ұстанған елдердің тәжірибесін зерттеген авторлар келесідей шолуды ұсынады. Материалдық емес салаға инвестиция салу қай елде қалай жүзеге асып отырғанын талдаған ғалымдар озық тәжірибелерді атайды. Ол елдердің қатарында Израиль, Жапония, Еуропа елдері бар.

Авторлардың зерттеулерінде аталған елдерде интеллектуалды капитал алдымен қоғамдық секторға, қызмет көрсету салаларына жұмсалатынын, нәтижесінде жалпы мемлекеттік деңгейге әсер ететіні айтылады. Оны авторлар былайша дәлелдейді:

«Ұлт байлығын дамыту үшін, ең алдымен, адамдар сауатты болуы тиіс. Сондықтан алдағы уақытта ауылшаруашылық және индустриялық жоспардан бөлек интеллектуалдық капитал жоспарының картасы жасалынуы тиіс».

Қазіргі уақытта бұл салада бірігіп жұмыс істеу қажеттігін ғалымдар ерекше атап өтеді. Яғни түрлі деңгейдегі қарым-қатынастар артқан сайын интеллектуалды капитал соғұрлым тиімді болмақ.

Әр елдің саяси көшбасшы болуы ұлттық деңгейде, қоғамдық ортада интеллектуалды капитал қалыптастыруды талап етеді. Бұл мәселені ғалымдар мынадай міндеттерден тұрады деп атайды:

- интеллектуалды капиталды визуализациялау;
- интеллектуалды салымдарды білім капиталы кластерінің құрамында қарастыру;
- аймақтарға интеллектуалды капитал салудың тиімділігі мен жаңашылдығын мәдени құндылық ретінде қалыптастыру;
- білім капиталына жаңа инновациялық қоғамдық жүйе ретінде басымдық беру.

Жоғарыда аталған міндеттерден байқалатыны, ең алдымен, интеллектуалды капиталдың мәні мен маңызын, қажеттілігі мен мүмкіндіктерін халыққа, мақсатты аудиторияға визуалды коммуникация арқылы тарату, түсіндіру, ағарту. Келесі мәселе, білім капиталы кластерін құру, жүйелеу, шоғырландыру. Яғни білім аталған материалды емес саланы дамытудың басты құралы, негізі, күші саналады.

Интеллектуалды капиталды мәдени құндылық, мәдениет дамуының өлшемі ретінде

қарастыру ерекше назар аударуға тұратын мәселе. Себебі озық технологиялар, ақпарат ұтқырлығы дәуірінде мәдениет басты құндылықтар қатарында. Сондықтан интеллектуалды капиталды мәдени феномен ретінде таныту, дамыту, қалыптастыру тиімді де ұтымды міндет.

Әлемнің бәсекеге қабілетті озық елдері білім капиталына басымдық беріп, оны инновациялық қоғамдық жүйе ретінде стратегиялық міндет ретінде қабылдауы бұл бағыттағы өркениетті қадам, көреген саясат.

Экономикалық, саяси бостандық және экономикалық игілік мәселелерін зерттеген америкалық ғалымдар К. Фарр, Р. Лорд және Л. Вольфенбаргер ғылыми қауымдастыққа әлемдік рейтингісі жоғары басылымдарда жиі аталатын, өте көп оқылатын материалдардың авторлары. Олардың бірлескен авторлығымен «Экономикалық бостандық, саяси бостандық және экономикалық тұрақтылық: себеп-салдардық талдау» атты еңбектерінде интеллектуалдық тұрақтылық мәселелеріне эмпирикалық талдаулар жүргізеді. Авторлар экономикалық бостандық саяси бостандыққа әкелетін бірден-бір фактор екендігін дәлелдейді [3].

Индустриалық және индустриалық емес елдерде экономикалық, саяси бостандық пен экономикалық дамудың бір-біріне ықпалын талдау жасайды. Авторлар дамыған индустриалық елдер қатарына 20 мемлекеттің: АҚШ, Жапония, Канада, Австралия және Еуропа елдерін, ал дамушы индустриалық емес елдерге Солтүстік және Оңтүстік Америка, Еуропа және Таяу Шығыс, Азия, Африка елдерінен 78 мемлекеттің экономикалық қуатын, интеллектуалды әлеуетін талдайды.

Португалия ғалымы А. Тейксейраның «Адам капиталының фирма қызметімен байланысы: теориялық және эмпирикалық талдау» еңбегінде адам капиталы мен фирма қызметі арасындағы байланыс қарастырылады [4].

Автордың адам капиталы әлеуетін арттыру жолдарын қарастыруға арналған талдаулары экономикалық, технологиялық және орындалу тұрғысынан сипатталады. Сондай-ақ аталмыш еңбекте адам капиталы мен адамның мінез-құлқы арасындағы байланыс талданып, адам капиталына сұраныс тудыратын факторлар айқындалады. Адам капиталының шоғырлануына қоғамдық және институтционалдық негізде ықпал ету жолдары қарастырылады. Адам капиталын арт-

тыру арқылы фирма қызметінің табыстылығы, өміршеңдігі теориялық және эмпирикалық тұрғыда талданады.

Швейцариялық ғалымдар Б. Карлсон, Г. Элиассон «Индустриалық динамика және эндогендік даму» атты зерттеулерінде экономикалық даму әртүрлі идеялар жаңа технологиялар ретінде іске асуы арқасында жүзеге асады деп жазады. Авторлар қандай идея экономикалық өрбуге алып келеді және сол идеялардың қайсысы қоғам дамуына тиімді ықпал етеді деген сұрақтарға жауап іздейді. Ол үшін технологиялық жүйені экономикалық негіз ретінде қарастырып, осы байланыстардың өзара қарым-қатынасын талдайды [5].

Шетелдік зерттеушілер жаңа дәуірде, ақпарат дәуірінде интеллектуалды капиталды қоғам дамуының кепілі ретінде қарастырады. Интеллектуалды капиталды арттырудың басты технологиясы – гуманитарлық ілімге, білімге ден қою. Бүгінгінің ғылымы жаңа технологияларды шоғырландыруға үйлестіруге бағытталған қызметке басымдық беріп отыр.

Қазақстандық ғалымдардың алдында гуманитарлық технологияларды зерттеу, оның мүмкіндіктерін қарастыру, нәтижелерін интеллектуалды ұлт қалыптастыруға жарату міндеті тұр. Бұл міндеттер озық ойлы, ізгі ниетті ғылыми қауымға интеллектуалды азамат қалыптастыру, олардың шешім қабылдау процесіне қатысуын белсендіру, адам мен қоғам арасындағы сенімді арттыру сияқты талаптарды жүктейді.

Әдебиеттер

1 Clement W., Hammerer G., Schwarz K. Intangible Investment from an Evolutionary Perspective. OECD, 1998. – 23 p.

2 Bounfour A., Edvinsson L. Intellectual Capital for Communities: UK, Oxford. – 2005. – 348 p.

3 Farr W.K., Lord R.A., Wolfenbarger J.L. Economic Freedom, Political Freedom, and Well-Being A Causality Analysis // Cato. – Vol. 18. – No 2. – 1998. – 248-262 p.

4 Teixeira A., Núñez Guerrero I. On the Link between Human Capital and Firm Performance. A Theoretical and Empirical Survey. Portugal. PEF Working Paper No. 121, November. 2002. – 38 p.

5 Carlsson B., Eloasson G. Industrial Dynamics and Endogenous Growth. KTH. – Stockholm: Sweden. 2001. – 24 p.

Г.С. Султанбаева

**Роль гуманитарных технологий в формировании гражданина
интеллектуального общества**

Статья подготовлена по материалам работ, выполненных в рамках проекта грантового финансирования научных исследований Министерства образования и науки РК на 2012-2014 гг. 1899/ГФ2 «Разработка гуманитарных технологий в формировании общественного сознания гражданина интеллектуального общества».

В статье автор рассматривает роль гуманитарных технологий в формировании интеллектуального потенциала страны. Данная статья представлена в рамках научно-исследовательской работы по программе «Интеллектуальный потенциал страны» МОН РК по теме «От интеллектуальной нации – к интеллектуальному потенциалу: разработка технологий информационно-коммуникативных воздействий на массы».

Ключевые слова: интеллектуальное общество, интеллектуальная нация, интеллектуальный потенциал, гуманитарная технология, интеллектуальный капитал нации, культурные ценности, национальный интеллект.

G.S. Sultanbeva

**The role of humanitarian technologies in formation
of the citizen of intellectual society**

In this article the author examines the roles of humanitarian technologies in forming intellectual potential. The article is presented in frames of the research work of the program 'Intellectual potential of the country' of Ministry of education and sciences of the Republic of Kazakhstan on to subject 1899/GF2 'Elaboration of humanitarian technologies in formation of social consciousness of the citizen of intellectual society'.

Keywords: intellectual society, intellectual nation, intellectual potential, humanitarian technology, intellectual capital of the nation, cultural values, national intelligence.